

HÜNECİ (الخونجی)

Ebû Abdillâh Efdalüddîn
Muhammed b. Nâmâver (Tâmûr)
b. Abdilmelik el-Hü necî
(ö. 646/1248)

Mantık âlimi ve tabip,
Şâfiî fakihî.

590 (1194) yılında Azerbaycan'da Merâga ile Zencan arasında eski bir şehir olan Hünec'de doğdu. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Öğrencisi İbn Ebû Usaybia, "ulemâ ve hükemânın seyyidi, zamanının en seçkini" diye övdüğü Hünecî'nin felsefî ilimlerde önemli bir yeri bulunduğunu, dinî ilimlerde de çok güçlü olduğunu, onunla 732'de (1332) Kahire'de karşılaştığını ve kendisinden İbn Sinâ'nın *el-Kânûn*'unun "Külliyât" kısmını okuduğunu söyler (*‘Uyûnû'l-enbâ*, s. 586). Sübkî de Hünecî'nin aklî ilimlerde "yed-i tûlâ sahibi" olduğunu belirtir. Kahire'de Salâhiyye Medresesi ile diğer bazı medreselerde ders veren Hünecî ömrünün sonlarına doğru Mısır'da önce kadı, ardından kâdî-kudât oldu. 5 Ramazan 646'da (22 Aralık 1248) Kahire'de vefat etti ve Mukattam tepesinin eteğine defnedildi. İbn Teymiyye'nin aktardığı bir anekdota göre ölüm döşeginde iken bütün bilgilerinin asılsız olduğuna hükmeden Hünecî, "Hiçbir şeyi doğru dürüst bilmeden ölüp gidiyorum" demiştir (*er-Red 'ale'l-manṭıkiyyîn*, s. 114). İzzeddin el-İrbilî, Hünecî'nin ölümü üzerine onun hakkında bir mersiye yazmıştır (mersiye için bk. İbn Ebî Usaybia, s. 587).

Ebû Şâme el-Makdisî, Hünecî'nin kadılık görevindeki başarılarından övgüyle söz edildiğini bildirir (*ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 182). İbn Teymiyye onu filozofların önde gelenlerinden biri olarak gösterir (*Der'ü te'ârûzi'l-aḳl ve'n-naḳl*, III, 262). Süyûtî ise İzzeddin İbn Abdüsselâm'ın azledilerek yerine Hünecî'nin getirilmesinden duyduğu hoşnutsuzluğu şöyle ifade eder: "Ey basiret sahipleri, ibret alın! İslâm'ın en büyük âlimi, Şark ve Garp bilginlerinin önderi azlediliyor da yerine bir filozof getiriliyor" (*Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 541).

Fahreddin er-Râzî'nin öncülüğünü yaptığı geç dönem İslâm mantığının önemli isimleri arasında gösterilen Hünecî ünlü mantıkçı Urmevî'nin hocası veya yönlendiricisi olmuştur. İbn Haldûn, bu dönemde mantık âlimlerinin Aristo mantığında yaptıkları değişikliklerden bahsederken Fahreddin er-Râzî'nin, mantığı diğer ilimlerin bir aleti olmaktan çıkarıp başlı başı-

na bir ilim olarak ele aldığını ve bu şekilde mantık ilmini gereksiz yere genişlettiğini kaydettikten sonra Efdalüddin el-Hünecî'nin de Râzî'yi takip ettiğini ve bu alanda *Keşfü'l-esrâr* adlı bir eser yazdığını, dönemindeki âlimlerin onun eserlerine güvendiklerini belirtmekte, kendisinin öğrencilik yıllarında okuduğu eserler arasında Hünecî'nin *el-Cümel*'ini de zikretmektedir (*Muḳaddime*, III, 1140-1141, 1242, 1315). Ayrıca İbn Haldûn, ulemânın çeşitli ilimlere dair temel eserleri özetleyerek ezberlemeye uygun hale getirdiklerini anlatırken Hünecî'nin de mantıkta bunu yaptığını belirterek bu gelişmeyi "öğretimde bir bozulma" olarak değerlendirir. Zira bu ihtisar ve ezberletme yöntemi öğrencide melekeleri geliştirme, meseleleri kavrama ve bilgileri özümsemeye imkânını ortadan kaldırmaktadır (*a.g.e.*, III, 1242).

Eserleri. 1. *Keşfü'l-esrâr 'an ḡavâmi-zi'l-efkâr*. İbn Ebû Usaybia'nın *Kitâbü Keşfi'l-esrâr fi'l-manṭıḳ* şeklinde kaydettiği eser müellifin mantığa dair en geniş kapsamlı çalışmasıdır (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 607). Kâtib Çelebi, İbnü'l-Bedî' el-Bendeḥî'nin eserin bir nüshası üzerine önemli hâşiyeler düştüğünü, ayrıca *eş-Şemsiyye* müellifi Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin eseri şerhettiğini kaydeder (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1486; şerhin yazma nüshası için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 838). N. Rescher, *Keşfü'l-esrâr*'ın mantıkla ilgili çok önemli bir risâle olduğunu belirtir (*Taşavvurü'l-manṭıḳi'l-'Arabî*, s. 438). 2. *el-Cümel. Muḥtaşarü'l-Cümel* (İbn Haldûn, III, 1141) ve *Kitâbü'l-Cümel fi'l-manṭıḳ* (İbn Ebû Usaybia, s. 587) adlarıyla da anılır. Kâtib Çelebi bir yerde *Cümelü'l-kavâ'id* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 602), bir yerde de *el-Cümel fi muḥtaşari Nihâyeti'l-emel* (*a.g.e.*, II, 1986) diye andığı eseri, İbn Merzûk et-Tilimsânî'nin *Nihâyeti'l-emel* adlı kitabının öğrencisi Efdalüddin el-Hünecî tarafından yapılmış bir özeti şeklinde tanıtır sa da *el-Cümel* Hünecî'nin kendi telifi olup İbn Merzûk el-Hafîd olarak da bilinen Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Tilimsânî'nin (ö. 842/1438) yazdığı *Nihâyeti'l-emel* (*Münteha'l-emel*) bu eserin şerhidir (Sehâvî, I, 51; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 507; Âdil Nüveyhiz, s. 291). Kehhâle'nin Hünecî'ye nisbet ettiği *Nihâyeti'l-emel fi'l-cümel* de (*Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 73) bu şerh olmalıdır. İbn Merzûk ayrıca *el-Cümel*'i, "urcûze" şeklinde manzum hale getirmiştir. Hünecî *el-Cümel*'i "mantığın prensiplerini ve hü-

kümlerini düzene sokmak amacıyla yapılmış bir çalışma" diye tanıtır. İbn Haldûn da Hünecî'nin *Muḥtaşarü'l-Cümel*'de mantığın esas ve usullerini topladığını, dönemindeki öğrencilerin bu risâleyi ellerinden düşürmediğini belirtir (eserin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 607; *Suppl.*, I, 838). *el-Cümel*, İbnü'l-Üstâd olarak tanınan Şehâbeddin Ebû Ca'fer Ahmed b. Ahmed en-Nedrûmî tarafından *Kifâyeti'l-‘amel* adıyla şerh edilmiş, Burhâneddin İbrâhim b. Ömer el-Bikâî, İbn Merzûk et-Tilimsânî'nin manzum hale getirdiği esere 861 (1457) yılında bazı ayıklamalar yaparak yeni bir şekil vermiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 602; II, 1986). Eser Sa'd Gurâb tarafından tahkik edilerek *Risâletân fi'l-manṭıḳ* içinde yayımlanmıştır (Sâlihîyye, II, 312). 3. *Kitâbü'l-Mûceze fi'l-manṭıḳ*. Kısaca *el-Mûceze* olarak da anılan eseri İbn Haldûn *Muḥtaşarü'l-Mûceze* diye kaydeder ve onu "güzel bir eser" şeklinde nitelendirir (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 838). Eser üzerine İsb b. Dâvûd el-Mantıkî tarafından *el-İzâh* adıyla bir şerh yazılmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1901; diğer şerhleri için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 838). 4. *Şerḥu mâ kâlehü'r-Re'is İbn Sinâ fi'n-nabz* (İbn Ebû Usaybia, s. 587). 5. *Şerḥu'l-Külliyât* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 824). 6. *Maḳâle fi'l-ḥudûr ve'l-verem* (İbn Ebû Usaybia, s. 587). 7. *Kitâbü Edvârî'l-ḥummeyât* (*a.g.e.*, a.y.). 8. *Muḥtaşarü'l-Meḥâlibi'l-‘âliyye*. Fahreddin er-Râzî'nin *el-Meḥâlibi'l-‘âliyye* adlı eserinin özeti (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 824, 922). Kâtib Çelebi, Hünecî'nin vasiyet mallarının taksimiyle ilgili bir eserinden de bahseder (*Keşfü'z-zunûn*, I, 664).

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 407; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 182; İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnû'l-enbâ*, s. 586-587; İbn Teymiyye, *er-Red 'ale'l-manṭıkiyyîn*, Lahor 1397/1977, s. 114; a.mlf., *Der'ü te'ârûzi'l-aḳl ve'n-naḳl*, Riyad 1401/1981, III, 262; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 228; Safedî, *el-Vâfi*, V, 108-109; Sübkî, *Ṭabaḳât*, VIII, 105-106; İbn Haldûn, *Muḳaddime*, III, 1140-1141, 1242, 1315; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmi*, I, 51; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 541; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 298; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ibihâc*, Trablus 1989, s. 507; *Keşfü'z-zunûn*, I, 602, 664; II, 1486, 1901, 1986; Brockelmann, *GAL*, I, 607; *Suppl.*, I, 824, 838, 922; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 73; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 291; N. Rescher, *Taşavvurü'l-manṭıḳi'l-'Arabî* (trc. Muhammed Mehriân), Kahire 1985, s. 437-439; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 312.

